

Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek válaszai tükrében

„Azért készítek interjút, mert érdekelnek mások történetei.”
(Irving Seidman)

1. Bevezetés. – Tulajdonságainál, funkcióinál fogva a szalonképesebbé vált szleng mindig is a rejtőzködni és kitűnni egyszerre vágyó, az egyéniség kifejezésére s a közösségi összetartás erősítésére párhuzamosan törekvő fiatalok nyelvét jellemezte a legnagyobb mértékben és elsősorban – ám korántsem kizárólagosan. PÉTER MIHÁLY 1980-ban írta le, hogy (hazánkban) a szleng „elterjedtsége ma már sem »függőlegesen«, sem »vízszintesen«, sem nemzedéki megoszlásban nem lokalizálható” (PÉTER 1980: 275). Azaz: a szleng bárki beszédmódját jellemezheti társadalmi és földrajzi helyzettől, továbbá életkortól függetlenül; s e nyelvi-társadalmi jelenség terjedésének mértéke a nyelvhasználati normák lazulásával az elmúlt harminc év során csak nőtt. Ahogyan egyre inkább természetesnek vesszük azt, hogy a fiatalok tegeznek szüleiket, nagyszüleiket, s – tanáraikkal együtt – farmernadrágban járnak iskolába, úgy egyre kevésbé lepődhetünk meg azon, hogy a falusi nagyszülők a kukorica részein vagy a disznóvágás folyamatán túl néhány modernebbnek tartott kifejezést is ismernek, illetve használnak.

A következőkben egy reprezentatívnak nem mondható, a figyelemre elsősorban érdekességként számot tartható attitűdvizsgálat ismertetésével kívánom alátámasztani és szemléltetni a fenti megállapítások érvényességét.

2. Vizsgálati lehetőségek és módszerek. – Doktori kutatásom középpontjában a magyarországi középiskolás tanulók mai magyar szlenget illető nyelvhasználati szokásai, nyelvi attitűdjei állnak, s ehhez kapcsolódva nyelvi tudatosságuk mértékének kérdését is vizsgálja. A kutatást különlegességként s újdonságként egészítheti ki a szélesebb korosztályi skálán elhelyezkedő, falusi adatközlők hozzáállásának szemügyre vétele, akik immáron saját gyermekeik, unokáik, illetve a média változatos nyelvezetével szembesülve alakították ki véleményüket a szlengről, sőt akár használják is azt – természetesen eltérő mértékben.

Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoportjához 2010 szeptemberében tudományos segédmunkatársként csatlakozva¹ lehetőségem nyílt arra, hogy az Új magyar nyelvjárási atlasz (a továbbiakban: ÚMNyA.) azóta felgyűjtött kutatópont-

¹ A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg (a támogatás száma TAMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003). The Project is supported by the European Union and co-financed by the European Social Fund (grant agreement no. TAMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003).

jain saját kutatási témámról is kérdezhessem az adatközlőket. Az ÚMNyA.-projekt fontos nívója, hogy a dialektológiai kérdőív mellett a gyűjtők egy szociolingvisztikai kérdőív keretében többek között az adatközlők nyelvjárásukkal, nyelvhasználatukkal kapcsolatos beállítódásait is felméri. (A kutatásról részletesen lásd KISS 2006, továbbá a kutatócsoport honlapját: <http://umnya.elte.hu>.) Saját interjúzásaim során ezt a kérdőívet kibővítettem a szituációhoz és az adatközlők életkorához, élethelyzetéhez alkalmazkodó nyílt végű kérdésekkel, például: „Mindig megérti a fiatalokat? Használják-e gyermekei / unokái olyan magyar szavakat, amelyeket el kell magyaráztatnia velük? Tetszenek Magának ezek a szavak, kifejezések?” stb.

A 2010 szeptembere és 2011 novembere között meglátogatott kutatópontok földrajzi elhelyezkedése és az adatközlők életkori megoszlása teljesen változatos volt. Felvidéktől Délvidékig, az Őrvidéktől Partiumig a magyar nyelvterület összesen 18 településén beszélgettem a 30–40 év közötti férfiak korosztályától a 80 év fölötti hölgyekéig, falvanként átlagosan 2-3 adatközlővel. Több esetben nem tudunk érdemi eszmecserét folytatni a szleng jelenségéről, hiszen sok adatközlő nem érzel különbséget a fiatalok és saját nyelvhasználata között (vagy ha mégis, csupán a hagyományos paraszti életmód szókincsének hiányosságait, valamint határon túl az államnyelv térhódítását elsősorban a szakszók terén), illetőleg semmilyen kapcsolata nincs fiatalokkal. Így végül 6 település 13 adatközlőjének válaszait vehettem számításba, illetve további 3 kutatópont 7 adatközlőjének véleményét, amelyek gyűjtéséért Kocsis Zsuzsannának, Szabó T. Annamáriának és Szendi Tündének tartozom köszönettel. Az interjúk vonatkozó részeinek lejegyzését magam végeztem. A felhasználható anyagok életkori és területi megoszlását az 1. táblázat és az 1. ábra mutatja be:

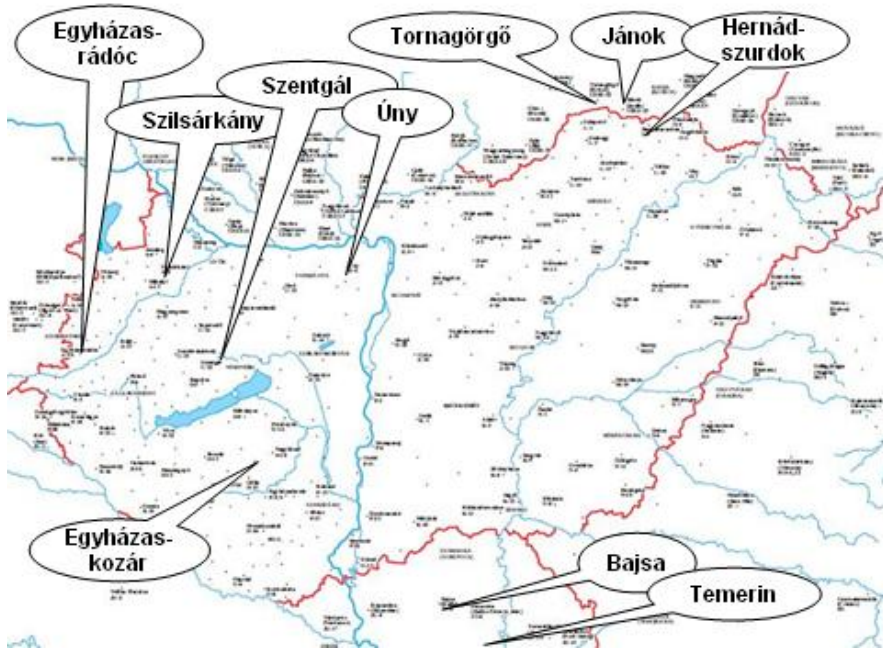
1. táblázat

A vizsgálat tárgyát képező adatközlők nemi és életkori megoszlása (az ÚMNyA. kategóriái alapján)

	FÉRFI	NŐ
30–45	4.) Egyházaskócs (31)	11.) Hernádszurdok (42) 19.) Szentgál (35)
45–60	18) Szentgál (60) 20.) Szentgál (57)	1.) Úny (51) 9.) Bajsa (59) 13.) Hernádszurdok (46) 17.) Tornagörgő (56)
60–70	2.) Szilsárkány (68) 10.) Bajsa (69) 15.) Jánok (57) 16.) Tornagörgő (61)	3.) Egyházaskócs (63) 5.) Egyházaskócs (65) 6.) Egyházaskócs (64) 7.) Egyházaskócs (67) 8.) Bajsa (66)
70+	12.) Hernádszurdok (73) 14.) Jánok (78)	–

2. ábra

Az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt kutatópont-hálózata, kiemelve a vizsgálat tárgyát képező településeket (A térkép forrása: <http://umnya.elte.hu>)

Az interjúalanyok sorát kvázi-adatközlőként egészíti ki további három személy, akivel a felsorolt kutatópontokon szintén kapcsolatba kerültem, de a kérdőív kikérdezésére nem volt lehetőségem. Az adatközlők felkutatásában segédkező helyi plébániagondnok, pap és lelkész tudattalanul került bele nyelvhasználati naplómba egy-egy megjegyzésével a szlengről, vagy éppen egy általa használt szlengszóval, szlengkifejezéssel. Ez a vizsgálati módszer (vö. KISS 1995: 46) azért is hasznos, mert a pusztán részt vevő megfigyeléssel kapott adatok bizonyosan mentesek a megfelelési kényszer okozta téves információktól. A több különböző, eltérő vonatkozásban torzító módszerrel nyert, konvergens adatok pedig az eredmények nagyobb mértékű megbízhatóságához vezet (vö. WARDAUGH 2005: 22).

3. A vizsgálat célja. – A falun élő, különböző korosztályú adatközlők nyelvi attitűdjeinek és nyelvhasználatának vizsgálata több szempontból is hasznos és időszerű lehet.

Közismert tény, hogy a beszélő szubjektív nyelvi beállítódásai hatással vannak a nyelvi változásokra, hiszen fontos szerepet játszanak a nyelvek, nyelvváltozatok, nyelvi jelenségek és formák választásában, használatában (vö. pl. FASOLD 1984, idézi DOMONKOSI 2005). „[A]z a nyelvváltozat, az a nyelvi forma terjed, hódít,

amelyhez ilyen-olyan okból társadalmi elismertség, tekintély, tehát presztízs kapcsolódik – mert követésre, utánzásra méltónak érzik. S az szorul vissza előbb-utóbb, amelyekhez társadalmi megbélyegzés, leértékelés, lenézés, tehát stigma társul – mert helytelennek, kerülendőnek, szégyellnivalónak érzik-vélik” (KISS 2001: 218). Tudvalévő az is, hogy a magyar nyelv területi változatai jelentős mértékben és általánosságban stigmatizáltak, s ez az attitűd a nyelvjárások visszaszorulásához vezethet. Ha pedig ehhez a nyelvjárási beszélők szleng iránti pozitív beállítódása társul, akkor a modernebbnek, városiasnak, fiatalosabbnak tartott szavak átvétele, kedveltebb használata is ezt a folyamatot támogatja. Itt természetesen a fiatal nemzedék tagjaira gondolok elsősorban. A középkorú és az idősebb falusi lakosság nyelvhasználatában az egyébként jóval elenyészőbb számú szlenges elemek felbukkanása inkább a társadalmi motivációjú alkalmazkodási elmélettel (Accommodation Theory) magyarázható. Eszerint az adatközlők a HOWARD GILES által konvergenciának nevezett stratégiával módosítani próbálják nyelvi vonásaikat, hogy ezzel csökkentsék a személyközi különbségeket és hasonlóbba váljanak az interakcióban részt vevő egyénhez, egyénekhez (vö. GILES 1973) – adott esetben gyerekeikhez, unokáikhoz, a falubeli ifjúsághoz, sőt mondhatjuk: a fiatal nyelvjárásgyűjtőhöz is olykor. Akár a fiatalabbak, akár az idősebbek nyelvhasználatáról szólnunk, nem feledkezhetünk meg továbbá a média, legfőképpen a szinte már minden magyar háztartásban erőteljesen jelen lévő kereskedelmi csatornák sugározta műsorok szerepéről sem, amelyek bármely életkorú és életmódú beszélőhöz eljuttatják a szlengszókincs legnépszerűbb és legismertebb elemeit. Hadd idézzem máris e gondolathoz az egyik adatközlő jóslatát:

„– ...ami a, mondjuk a médiákból jön és ami a leginkább hallgatott, nézett, aszerint beszélnek a...az emberek, és ez ez egy idő után el fogja sekélyesíteni a nyelvet.

– *És ezt a fiatalok veszik át inkább?*

– Énszerintem igen, a fiatalok meg a középkorosztály.” (Szentgál, férfi, 57)

Végül a társadalmi cselekvés részeként értelmezett nyelvhasználat s az azt befolyásoló beszélői viszonyulások vizsgálata (vö. KISS 1996: 138) a folyamatosan zajló társadalmi változásokba is bepillantást enged. A megkérdezett, illetve megfigyelt adatközlők válaszaiból, esetenként szlenges elemekkel tűzdelt nyelvhasználatából nemcsak a szleng elterjedtségének mértékére, területére következtethetünk, hanem az egyes nemzedékek közötti kapcsolat szintjére, minőségére, az átjárás lehetőségeire, a falun élő fiatalok nyelvi-magatartásbeli viselkedésére – röviden: a generációk életmódbeli és kommunikációs különbségeire is.

A véletlenszerű és kevés adatközlőből merítő mintavétel természetesen nem ad lehetőséget arra, hogy a válaszokból messzemenő következtetéseket vonjunk le, ám a dolgozatnak ez nem is célja. Csupán az, hogy néhány egyedi és új gondolattal árnyalja a szleng használatáról és megítéléséről a kutatóban és a laikusokban kialakult általános képet.

4. E r e d m é n y e k . – Azt, hogy „a szleng már nem csupán az utcákon és a börtönökben, de a bárókban, iskolapadokban, szószéken és a parlamentben is hallatja hangját”, már a XIX. század végén megállapította többek között JOHN CAMDEN HOTTEN londoni kiadóvezető (idézi PARTRIDGE 1933: 24). Napjaink magyar nyelvterületére (óvatosan) vonatkoztatva pedig egy újabb helyszínnel is kiegészíthetjük a felsorolást: a falusi otthonokkal.

Számos adatközlőtől hallhattunk ugyanis szlengszavakat vagy egész kifejezéseket, s mint az alábbi két szövegrészlet is bizonyítja: nemcsak a fiatalabb korosztály tagjaitól.

„– Hát én én most már értem őket, mer ugye ott voltam köztük, a gyerekek között. Ugye most már már sokszor én is mondok olyat, amit a gyerekek mondtak.

– *Miket például? Tetszik ilyet tudni most?*

– Nahát...*Oké, meg menő...szuper.* [unokához] Miket szokott még a mama mondani neked, mi? ...Hát amit mondanak a fiatalok, már én is átveszem tőle. [...]

– *És az, ahogy itt beszélnek a faluban, az tetszik? Tehát ahogy még az idősebbek beszélnek, ez a tájszólás ez tetszik Kati néaninek?*

– Hát...*hogya úgy magunk között vagyunk, ugye a mi korosztályunk, akkor igen. De ha fiatalokkal vagyunk, akkor akkor nem tetszik, ha úgy beszélünk, akkor akkor már én is jobban azt szeretem, ahogy a fiatalok beszélnek.*”

(Egyházasrádóc, nő, 63)

„– *És az [erdélyi tájszólás] például szép, vagy szebb...?*

– *Nekem bejön.*” (Egyházasrádóc, férfi, 31)

Tovább folytathatjuk a sort a disznóvágásra értett *összedobták a cuccot* kifejezéssel (Úny, nő, 51), a műveletlen falubeliekre célzó *óstulkok* pejoratív szlengszóval (Úny, férfi, 41), az interjú alatti telefonos megbeszélést lezáró *okéval* (Egyházaskozár, nő, 65) vagy a beszélgetést követő közös koccintáskor elhangzó *Cső!*-vel (Tornagörgő, férfi, 61). Ugyanez a határon túli (felvidéki) adatközlő *beröffenti* az aggregátort, *vágja a dumát* és *kaját* eszik, míg a szintén határon túli (vajdasági) mesélőt *le se fütyülték* a szerb iskolában (Bajsa, férfi, 69). Egy másik bajsai adatközlő pedig azért hagyott fel a „szebb”, azaz köznyelvi beszéddel való próbálkozásával, mert észrevette, hogy falujában „nem mindenkinek fekszik”, azaz tetszik (Bajsa, 59, nő). A nyelvhasználati naplóba kerülő *kilcsi* 'kilométer' a 60-70 év körüli únyi plébániagondnok szájából hangzott el, míg a felvidéki Jánokon szolgáló 40 év körüli plébános néhány órás beszélgetésünk alatt egy egész gyűjteményt közölt: *alámászik, brutál, büntipont, defekt, felturbózza, haver, koslat, le volt tolvá, lecsesz, LG-sütemény* 'a lusta gazdasszony süteménye, azaz bolti' (az azonos betűkből álló amerikai háztartás- és számítástechnikai márkanév alapján), *rapid istentisztelet, übereli, ütős*.

Számos elem származik tehát a közép- és az idősebb korosztály tagjaitól is. Lássuk, hogyan vélekednek a fenti adatközlők és további válaszadók e nyelvi formákról, használatukról és elterjedtségükről.

A) „Tetszenek Magának ezek a szavak, kifejezések?” – Az elsőként idézett egyházasrádóci adatközlő véleménye alapján feltételezhetjük, hogy azok az idősebb falusiak, akik rendszeres és gyakori kapcsolatban állnak fiatalokkal, akár rokoni kapcsolatuk, akár pedagógiai, művelődésszervező stb. munkájuk révén, azok nagyobb valószínűséggel megértik, kedvelik (vagy legalább elfogadják), s – ebből következően – veszik át az elsősorban fiatalokhoz köthető szókészlet elemeit. Például:

„– *Tehát ez nem zavarja Gizi néniéket, például a közsi vagy szupi?*

– Nem, [nevet] nem. Hát miért? Nem. [...] hát most ez a módi, így, most mit mondjak.

– *Követni kell a változásokat.*

– *Követni kell a... Így van.*” (Bajsa, nő, 59)

„– Egy időbe úgy történt a dolog, hogy nem igazán így kéne ezt mondani. Ők már olyan lazábban, ilyen szleng...nyelven beszélnek egymással és...nem mindig tetszik.

– *És mi tetszik benne? Vagy van, ami tetszik?*

– Hát hogyné tetszene, ez már, ez már az ő korosztályuk, az ő stílusuk, őket így kell elfogadni [mosolyog].” (Hernádszurdok, nő, 42)

Am a kevés adatközlőből ennek ellenkezőjére, az elutasításra is találunk példát:

„– *Van-e különbség itt ezen a településen a fiatalok és az idősek beszéde között?*

– Az idősebbek szebben beszélnek. Most nagyon nagyon nagyon divat lett ez a szleng és ez az tehát a fiatalok azért hiába tanultak, tényleg nagyon sokat foglalkoztunk, ahogy visszaemlékszem, avval, hogy használják azokat a szavakat, amiket tanítottunk számukra. Nem...tehát elkerülnek középiskolába és valahogy ez úgy kopik. Kopik. És ööö nagyon nagy ezek a mostanában divatos – én nagyon-nagyon tudok érte haragudni – ezek a szlengeket fölveszik és az ember né...én néha nem is értem, hogy mit mondanak. [...] Tehát azt mondom, hogy igénytelenebb.” (Egyházaskozár, nő, 65)

„– Mondjuk engem az nagyon zavar, hogy az igekötőket nem úgy használják, ahogy...nekünk tanították annak idején. Hogy *beájul*, meg ehhez hasonlók. Ez engem annyira zavar, engem is, meg a férjemet is, mert iskolába ez ezt annyira szigorúan vették, hogyha ezt csak egyet vagy kettőt egy dolgozatban nem így írtunk, hát olyan egyest hoztunk volna, hogy...táskából kilógott volna. De hát azt mondják a nyelvészek, hogy ha sok ember ugyanígy használja, akkor így fog változni a nyelv. Így mondták a rádióba. [...]

– *Tehát az, hogy az időseknek eltűnik ez a szókincse, ez jó vagy rossz?*

– Hát annyiból rossz, hogy ez olyan ízes. Olyan ízes volt. Az az olyan, mint az ételnek a sava-borsa, hogy az úgy hiányzik belőle. De viszont ilyen, hogy *beájulna*

meg satöbbi, az annyira zavarja az embert, mert úgy nincs rend abba a nyelvbe, egy kifejezésbe... Valamikor minket úgy tanítottak, hogy *elájul*, vagy ehhez hasonló, és tévébe is így hallani, mindennap.” (Hernádszurdok, nő, 46)

„– Az idősebbeké [ti. nyelvhasználata] szebb, választékosabb, a fiataloké meg kezd elsilányosodni. Annyi...sok szép szóval lehet valamit kifejezni és olyan szűr-kén, én nem akarok...

– *Mondhat nyugodtan példát is, mert a nyelvről beszélgetünk!*

– ...hát *tök jó*...meg *oké*...akkor *király*...valamire azt mondják...akkor a jelzőket is rosszul, mert azt mondják: *borzasztóan jó*. Hát olyan nincs. Nem. [nevet] [...] Mikor olyan sokféleképp ki tudunk valamit fejezni, hát akkor nem mondom valamire, hogy *tök jó*.” (Szentgál, férfi, 60)

B) „Mindig megéri a fiatalokat?” – Már a fenti idézetekben olvasható vélemények is utaltak arra, hogy több adatközlő nem érti meg az őt körülvevő fiatalokat, aminek oka vagy a teljes elutasításban, így az érdeklődés hiányában keresendő, vagy egy válaszadót idézve: „zavarni nem zavar, csak [...] csak kiestem abból, hogy nem nem tudom úgy kitől megkérdezni” (Hernádszurdok, nő, 46). Ugyanennek az adatközlőnek a válaszából az is kiderül, hogy a 3. pontban felvetett gondolat, miszerint a televízió szó szerint médium: a szlengszókincs (és egyebek) közvetítője – egy másik adatközlő megfogalmazásában: „...tényleg csak nézzük azt a televíziót meg minden, és akkor most már mindent [értünk]” (Bajsa, nő, 66) –, nem kizárólagos és egyértelmű:

„– ...a tévében van, hogy hallok dolgokat, hogy nem tudom, hogy mit jelent. Például nem tudom, hogy mit jelent az, hogy *lúzer*. Mit jelent?

– *Vesztes*.

– Vesztes? [...] [nevet] Legalább ezt is tudom.” (Hernádszurdok, nő, 46)

Vagyis hiába hangzik el egyre több szlengszó vagy -kifejezés a legnézettebb műsorokban, nem minden idősebb néző számára derül ki azok jelentése a szövegkörnyezetből, így pedig átvenni sem tudják.

Az elemzéshez hasznosítható felvételek közül tizennégy adatközlő válaszából derült ki az, hogy érti-e a fiatalokat. Ebből csupán hárman adtak nemleges választ, s ennek érdekessége, hogy egyikőjük a fiatal korcsoport alsó határán elhelyezkedő férfi:

„– Például kérdeztek olyat: *nincsen kimenőd?* Mondom, mi van? Aztán hogy a telefonhívás, hogy valakit *megcsörgetni*, de hát ezt nem értettem, »miről beszélsz?«.

– *És ami nem az ilyen telefon meg internetnek a szavai, hanem ha mondjuk csak az iskoláról beszélnek.*

– Ott is vannak új szleng szlengszavak, amiket...[...] Én nem is jegyeztem meg nagy százalékát.” (Egyházasrádóc, férfi, 31)

Hasonlóképpen a technikai újításoknak köszönhető elemeket hozta fel példaképpen egy idősebb adatközlő: „Tehát amit a fiatalok ma már használnak és ez mondjuk nem biztos, hogy a médiából jön, hanem a... az új technikai újdonságok meg amit a... az internet hoz, az azon való közlések egészen mások, amiket mi már nem, nem mindegyiket értjük” (Szentgál, férfi, 57). Hangsúlyozandó, hogy egyik adatközlő sem az újabb technikai szakszavakra utalt válaszában, hanem új közlési formák eredményezte „modernebb” szavakra és kifejezésekre. A folyamatos, rendszeres találkozás és kommunikáció szerepét a megértésben egy középkorú adatközlő jóslatával összegezhetjük: „Hát nekem a gyerekeim meg énközöttem nincs [olyan, amit ne értene]. Lehet, hogy az unokám meg közöttem már lesz olyan, amit nem fogok tudni” (Úny, nő, 51).

Tizenegy adatközlő állítása szerint mindent ért, amit a fiataloktól hall. Ennek több oka is lehet. Az egyik a már említett érdeklődés, a motiváció a megértésre és akár elsajátításra, amely az alapvető pozitív beállítódással függ össze. Itt az idősebb korosztályba tartozó és a középkorosztály felső határát súroló két férfi adatközlő gondolatát emelem ki, akik azután értették meg a fiatalokat, miután megkérdezték, s megtanulták leggyakrabban használt szavaikat.

„– ...akad olyan, hogy hazakerül az iskolából, aztán szóba kerül a tanulás is, hogy mi volt, de előfordul olyan is, hogy hát kétszer-háromszor megkérdem, hogy »Hogy mondtad? Mit mondtál?«, úgyhogy...

– *És akkor ezt el tudja magyarázni?*

– Hát elmagyarázza ő is, meg én is elmagyarázom, hogy én hogy gondolom, te hogy gondold. Úgyhogy szóval kettő van [nevet].” (Hernádszurdok, férfi, 73)

„– *És mondanak olyan szavakat is, amiket a Laci bácsi nem ért mondjuk? A fiatalok?*

– Hát ezeket ugye meg köllött ööö tanulnom, hogy mire mondják. [nevet] [...] Hát azt nem mondanám, hogy nem, hogy vannak olyan szavak, valószínű lehetnek, hogy a fiaim – azok fiatalok – [...] hát tőlük nem hallok olyant, amit nem értek.” (Szentgál, férfi, 60)

Azonban a pozitív, vagy legalább elfogadó attitűddel sem egyértelműen jár együtt az átvétel. Folytatva az utóbb idézett adatközlő gondolatát:

„– *És szokott Laci bácsi is így beszélni?*

– Nem. Ilyent sose nem mondok, mert ezt másképp is lehet mondani. [mosolyog] Hogy mondjam, valahogy én nem is engedném meg magamnak, hogy ilyent mondjak. Hát azt nem így kell kifejezni. [nevet] Mikor olyan sokféleképp ki tudunk valamit fejezni, hát akkor nem mondom valamire, hogy *tök jó*.” (Szentgál, férfi, 60)

Az igennel válaszolók nagy számának másik magyarázata pedig az lehet, hogy azok a fiatalok, akik képesek alkalmazkodni nyelvhasználatukban a közép- és idősebb generáció tagjaihoz, s emellett tudatában is vannak (vagy legalább érzékelik), mely szavak és kifejezések kerülendők idősebbek társaságában, egyszerűen nem

használják szüleikkel, nagyszüleikkel stb. szemben azokat az elemeket, amelyek megértése gondolt okozhat számukra.

Középiszkolások körében végzett kutatásom eredményei, valamint gyakorlók középiszkolai tanári tapasztalataim szerint azonban a fiatalok többsége nem mindig képes az alkalmazkodásra: még ha fel is ismerik a beszédhelyzethez illő változat, stílus, forma igényét, akkor is „kicsúszik” a szájukon (vagy tollukon) az, amit kerülni igyekeznek. (A kutatás eredményeiről részletesebben lásd PARAPATICS 2012.) Erről így számolt be egy adatközlő:

„– Ők valahogy már lazábbak, és ugye itt nálunk is három generáció van együtt, vannak a lányoméék, ugye vagyunk mi, vannak édesapámék... Nekik borzasztóan nehéz tolerálni a fiatalságnak ezt a...

– *Vannak ilyen problémák?*

– Hát ööö nem probléma, inkább ilyen összezőrdülések. De még ez nem probléma, a probléma nem itt kezdődik. Csak hát ők ugye más stílust szoktak meg.

– *És akkor is ugyanúgy beszélnek, hogyha a nagyszüleikkel beszélnek?*

– Hát azért a tiszteletet persze megadják, csak... [...] Nem biztos, hogy el tudom magyarázni... Nem igazán az a gond, hogy most ők nem értik meg egymást meg más szavakat használnak, hanem vannak olyan szavak, amik helyett néha bebecsúszik egy.

– *Véletlenül.*

– Véletlenül, igen, véletlenül. [...] »Jaj, nem így akartam!« [...] De így sikerült...” (Hernádszurdok, nő, 42)

5. Következtetések. – A változatos válaszok még ilyen kis csoport esetén is több tanulásra hívják fel a figyelmet. Elsősorban az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt keretében gyűjtött szövegfelvételeknek a dialektológiai és szociodialektológiai szempontokon túlmutató felhasználási lehetőségére, s arra, hogy már kevés adatból is széles és összetett attitűdskála rajzolódik ki egy olyan nyelvi-társadalmi jelenségről, amelyeket prototipikusan a mindenkori fiatalokhoz kötünk, noha láthatóan más korosztályokat is érint.

A dolgozathoz válogatott interjúrészletek ha kis számmal is, de egyértelműen alátámasztják PÉTER MIHÁLY több mint harminc évvel ezelőtt leírt gondolatát. A szalonképesebbé vált szleng olyannyira elterjedt, hogy a városi fiatalokon és szüleiken kívül akár a falusi nagyszülők nemzedéke is hol könnyedebben, hol nehezebben átveszi a leggyakrabban használt elemeket. Az idézett vélemények némiképpen árnyalták azt a feltételezett sztereotípiát, amelyet egy fiatal falusi hölgytől is hallhattunk: „... az idősebbek nehezebben értik meg ugye a fiatalokat... Meg vannak ezek a rövidítések, amit a fiatalok használnak, hogy *üccsi* meg *telcsi* [...] Ugye ezeket nem szeretik az idősebbek” (Szentgál, nő, 35). Láthattuk: a sokak által pejoratív értelemben használt „városias” és „modern” minősítésekkel, valamint az igénytelen, vaskos, trágár, silány stb. jelzőkkel sugallt negatív, elutasító attitűd nem kizárólagos. Az adatközlők azt az előfeltevést is megcáfolták viszont, hogy a pozitív, elfogadó hozzáállás egyenes következménye az átvétel. Kiderült, hogy a szlenges elemek megértését, illetve átvételét nem segíti elő egyértelműen és önmagában

elegendően sem a fiatal életkor, sem a televíziós és rádiós műsorok hallgatása.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a média mellett jóval nagyobb szerepe van az újabb szavak eltanulásában a generációk közötti kapcsolat meglétének és mikéntjének, hogy van-e átjárás. Van-e lehetősége az idősebb nemzedékek tagjainak, hogy megkérdezzék a fiatalokat az új nyelvi (és társadalmi) jelenségekről, illetőleg fordítva: képesek-e, s hajlandók-e a fiatalok elmagyarázni szüleiknek, nagyszüleiknek az általuk használt elemek (és tárgyak) értelmét és funkcióját. A tudással csökkenhetnek a sztereotípiák, az elutasító magatartás az elfogadó felé, unoka és nagyszülő pedig egymás felé közelíthet.

A hivatkozott irodalom

Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport honlapja: <http://umnya.elte.hu>.

DOMONKOSI ÁGNES 2005. A nyelvi attitűd vizsgálatának módszertani kérdései. In: CS. JÓNÁS ERZSÉBET – SZÉKELY GÁBOR szerk. 2005. *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* Pécs–Nyíregyháza. 65–9.

GILES, HOWARD 1973. Accent mobility: A model and some data. *Anthropological Linguistics* 15: 87–109.

KISS JENŐ 1995. Társadalom és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

KISS JENŐ 1996. A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció. *Magyar Nyelv* 138–51.

KISS JENŐ 2001. A nyelvi attitűd: a nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás. In: KISS JENŐ szerk. 2001. *Magyar dialektológia.* Osiris Kiadó, Budapest. 218–29.

KISS JENŐ 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról. *Magyar Nyelv* 129–42.

PARAPATICS ANDREA 2012. Magyarországi középiskolások nyelvi attitűdjei a szlengről. In: SZOTÁK SZILVIA – VARGHA FRUZZSINA SÁRA szerk. *Nyelv és kultúra a változó régióban. Anyanyelv és jövő. A VII. Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti tanulmányai.* Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár. (Megjelenés alatt.)

PARTRIDGE, ERIC 1933/2002. A szleng ma és tegnap. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA – KIS TAMÁS szerk. 2002. *A szleng kutatás 111 éve. (Szleng kutatás 4.)* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 17–26.

PÉTER MIHÁLY 1980. Szleng és költői nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr* 273–81.

SEIDMAN, IRVING 2002. Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer. Műszaki Kiadó, Budapest.

WARDAUGH, RONALD 2005. *Szociolingvisztika.* Osiris Kiadó, Budapest.

PARAPATICS ANDREA (csarlesz@gmail.com)

Language Attitudes of Slang by the Informants of New General Atlas of Hungarian Dialects

The study analyzes language attitudes of slang in an extraordinary way: in the aspect of different aged villagers. Within the scope of the so called New General Atlas of Hungarian Dialects project (supported by the Hungarian Academy of Science) researchers interrogate a dialectical and a sociolinguistical questionnaire in 200 research point of the Hungarian speech area. As a member of the research group the present writer asked the informants some more questions for her own research of

slang, e. g. “Do you always understand what youngsters say? Do you like this kind of talk?” Within more than one year I could finally collect 20 usable interviews that in one hand approved: the range of using slang is really not connected with age-groups nor area – it can be used by older villagers too, generally in a smaller compass of course. On the other hand the study modifies the mainly stereotypical ideas of what older people think of youngsters’ “modern” and “urban” language. Because their attitude is not definitely negative. Especially among informants who have a common and regular contact with youngsters (e. g. with their grandchildren) slang is much more accepted, understood and maybe picked up. The answers of the informants disproved the power of media that can transmit many words and expressions of slang: if they can’t ask anybody about the mention and function of these that they usually hear from the media, not all of them can invent it from the context then pick up to his own idiolect.

PARAPATICS, ANDREA